

IS A NEW COMMUNITY OF THE DISINHERITED EMERGING? IRAN, RUSSIA, TURKEY IN A NEW PERSPECTIVE.

František Varadzin¹, Jan Nevima², Kamila Turečková³

Abstract

The article deals with the problems of the foreign economic policy of the European Union. The aim of the contribution is to show the necessity of changing the strategy towards Eastern Europe, Turkey and Iran in view of the new role of India. A specific object of interest is the creation of a group of "disinherited states". In our view, these are countries that have become the target of systematically introduced sanctions. At the same time, their official goal is declared as an effort to change their behavior or the entire social system. Specifically, we selected the states of Belarus, Iran, Russia and Turkey. The article tries to point out the errors in the approach of the European Union, which do not lead to the achievement of the goal. On the contrary, they lead to mutual cooperation between these countries. As we also show, in a specific case, there is support for the activities of another emerging economic and political power, India. The consequence is the loss of important economic space and thus the limitation of further prospects for the development of the EU.

Keywords

„Eastern Partnership“, European Union, Foreign Trade, Free Trade Zone, Export, Import, Transport Infrastructure, Sanctions

I. Úvod

Ekonomické postavení Evropy se v mezinárodních ekonomických vztazích od nástupu nového tisíciletí příliš nezlepšuje. Její pokus o vytvoření technicky a sociálně vyspělé společnosti spjatý deklarativně s Lisabonskou smlouvou se již dnes nepřipomíná. Změna způsobu, jímž Unie vykonává své stávající pravomoci, přináší více problémů, než jich řeší. Např. podle článku tři (bod 3) „usiluje o udržitelný rozvoj Evropy, založený na vyváženém hospodářském růstu a na cenové stabilitě, vysoce konkurenceschopném sociálně tržním hospodářství ...“ (Smlouva o Evropské unii). Při pohledu na vědomé kvantitativní uvolňování, tolerování inflace, prosazování méně produktivních technologií na úkor produktivnějších atp., se ze slov stávají deklarace bez obsahu. V některých případech se stávají rouškou zakrývající obsah. Důsledkem je nárůst vnitřních tenzí, který je řešen nikoliv na základě potřeb rozvoje EU, ale rozhodující roli mají zde zájmy silnějších. A tak místo „hospodářské, sociální a územní soudržnosti a solidarity mezi členskými státy“ jsme spíše svědky snahy o udržení výsadního postavení některých zemí či oblastí.

Nechceme se ve svém příspěvku věnovat analýze vnitřních problémů EU, ale cílem je poukázat na jeden z problémů vnější politiky EU, který může v blízké budoucnosti zkomplikovat její ekonomické a konec konců i politické postavení ve světovém hospodářství.

Jde o krach koncepce „Východního partnerství“ a vznik skupiny „vyděděných států“ ve Východní Evropě a na Středním východě. Přitom lze zaznamenat neschopnost reflektovat realitu a vyvodit

¹ Silesian University in Opava, School of Business Administration in Karviná, Department of Economics and Public Administration, Univerzitní náměstí 1934/3, 733 40 Karviná, Czech Republic; prof. PhDr. František Varadzin, CSc., E-mail: varadzin@opf.slu.cz.

² Silesian University in Opava, School of Business Administration in Karviná, Department of Economics and Public Administration, Univerzitní náměstí 1934/3, 733 40 Karviná, Czech Republic; doc. Ing. Jan Nevima, Ph.D., E-mail: nevima@opf.slu.cz.

³ Silesian University in Opava, School of Business Administration in Karviná, Department of Economics and Public Administration, Univerzitní náměstí 1934/3, 733 40 Karviná, Czech Republic. Ing. Kamila Turečková, Ph.D., E-mail: tureckova@opf.slu.cz.

závěry z událostí, které kolem nás probíhají. Jako příklad můžeme uvést větu na oficiálním webu Ministerstva zahraničních věcí. „Šestý summit Východního partnerství, konaný 15. 12. 2021 v Bruselu, lze označit za nad očekávání úspěšný“ (MZV ČR, 2022). Je asi zbytečné zabývat se podrobnější kritikou takovýchto přístupů, jenom dokazují, k jakým neuvěřitelným chybám lze dospět. Ale těch historie zaznamenala mnoho (zničení Byzance křižáky r. 1204, neschopnost provést reformy v polsko-litevském soustátí, Napoleonovo tažení na Moskvu aj.) a úkolem vědy je alespoň poukázat na problémy, která mohou nastat v nové situaci.

Současná etapa vývoje světové ekonomiky je charakterizována zásadní změnou poměrů v teritoriální alokaci hospodářské aktivity. Pokud se podíváme na 14 největších ekonomik a Bělorusko podle HDP zjistíme následný obraz (Tabulka č. 1).

Tabulka 1 Ekonomiky s největším HDP 2017 a jeho struktura (v mil. US dolarů PPP)

Oblast	HDP v mil.	A	I	S	A	I	S
Svět	127,800,000	6.4%	30.0%	63.6%	8,179,200	38,340,000	80,514,000
Čína	23,210,000	7.9%	40.5%	51.6%	1,833,590	9,400,050	11,976,360
EU	20,850,111	1.6%	25.1%	70.9%	333,600	5,233,350	14,782,650
USA	19,490,000	0.9%	19.1%	80.0%	175,410	3,722,590	15,592,000
Indie	9,474,000	15.4%	23.0%	61.5%	1,458,996	2,179,020	5,826,510
Japonsko	5,443,000	1.1%	30.1%	68.7%	59,873	1,638,343	3,739,341
Rusko	4,016,000	4.7%	32.4%	62.3%	188,752	1,301,184	2,501,968
Indones.	3,250,000	13.7%	41.0%	45.4%	445,250	1,332,500	1,475,500
Brazílie	3,248,000	6.6%	20.7%	72.7%	214,368	672,336	2,361,296
Mexiko	2,463,000	3.6%	31.9%	64.5%	88,668	785,697	1,588,635
Turecko	2,186,000	6.8%	32.3%	60.7%	148,648	706,078	1,326,902
J. Korea	2,035,000	2.2%	39.3%	58.3%	44,770	799,755	1,186,405
S. Arábie	1,775,000	2.6%	44.2%	53.2%	46,150	784,550	944,300
Kanada	1,774,000	1.6%	28.2%	70.2%	28,384	500,268	1,245,348
Irán	1,640,000	9.6%	35.3%	55.0%	157,440	578,920	902,000
Bělorusko	179 100	8,1%	40,8%	51,1%	14,507	73,073	91,520

Zdroj: *The World factbook. CIA. FIELD LISTING (2022)*

Z ní jasně vyplývá, že Čína koncem desátých let dominovala jako průmyslová velmoc. Již v roce 2017 zaujímala bezpečně první místo, a to jak v produkci agrárních produktů, tak i průmyslových výrobků. Za ní následovala EU, a na třetím místě se udržely USA. Ale jak je z tabulky patrné, do popředí se dostávají další státy. Pokud se podíváme na čtyři „vyděděné“ státy, které jsou předmětem našich úvah, zjistíme, že objemem ekonomické aktivity 8 021 mld. US dolarů se řadí na 5. místo na světě. Přitom zemědělství vytváří produkt ve výši 509,03 mld., US dolarů což je větší objem než EU nebo USA; průmysl se svými 2 659,27 mld. US dolarů je na 4. místě. Rozsah zde realizovaných služeb ve výši 4 827,52 mld. US dolarů taktéž řadil toto „uskupení“ na čtvrtém místě ve světě.

Problém, který vzniká v současnosti, je neustálé vyostřování vztahů EU s ostatními státy. Nebudeme zde hovořit o problémech Afriky (Mali, Etiopie, Středoafriická republika, Libye, Egypt, Alžír atd.), které ukazují na pokles vlivu EU z důvodů nesmyslné politiky, ani na postupné oslabování v ostatních částech světa (Brazílie, Čína aj.). Zůstaneme pouze na ruském prostoru a Předním východě.

II. Chyby minulých let

Východoevropský prostor mezi Černým mořem a Baltickým mořem má složitou historickou i ekonomickou minulost (Ljaščenko, 1976), která byla předurčována přírodním charakterem – rozsáhlými prostorami stepí od Dunaje až po Mongolsko a lesy od východního Polska až po Sibiř. Zároveň byl propojen severojižními obchodními cestami od "Varjag k Grekom." Vyvíjel se jako jednotný národohospodářský komplex od doby Kyjevské Rusi až po dnešek. A v tom je základní moment, který bychom neměli ztrácet ze zřetele, neboť narušení vzájemných vazeb se v uvedeném prostoru jevílo vždy jako počátek regresu celých teritorií. Riga by nikdy nemohla získat své postavení v případě odloučení od povodí Dviny, Oděsa bez ukrajinského zázemí a Donbas bez ruských trhů.

Soupeření o dědictví Kyjevské Rusi mezi Polskem, Litvou, Moskvou a Tureckem vedlo k mnoha válkám s různými výsledky, avšak postava Bohdana Chmelnického v polovině 17. století a dělení Polska koncem 18. století způsobilo, že industrializační procesy v tomto prostoru se odehrávaly uvnitř politické organizace Ruského impéria a později SSSR. Přitom je si nutné uvědomit, že se to netýká pouze rychlosti a norem industrializace, ale také konkrétního rozložení celé produkční, dopravní, sociální a správní infrastruktury sledovaného teritoria.

Samozřejmě že tato skutečnost ovlivnila i etnogenesi v uvedeném prostoru, kdy dochází k osidlování stepního oblastí jak z oblasti Polska, tak Litvy a Běloruska i Ruska, ale také jsou zde silné vlivy Řeků, Srbů, Němců a dalších národností. A to nemluvíme o tom, že značná část lidí z tohoto prostoru odešla na Sibiř, Dálný Východ či do stepí Střední Asie a dodnes mezi nimi existují příbuzenské vazby. Jejich odlišná etnogeneze od Norů, Angličanů, Francouzů a dalších, znamená, že nelze zde používat mechanicky kulturně biologické stereotypy západní Evropy.

Jako konkrétní příklad ekonomické tragédie rozbití politicko-kulturních a ekonomických vazeb lze uvést Mykolajiv (Nikolajevsk). Ten vznikl v ústí řeky Ingul v roce 1798 jako město související s loděnicí, která měla být centrem stavby ruských lodí na Černém moři. Tak se zrodilo průmyslové centrum pro Černomořské loďstvo, které dokonce zvládlo výstavbu letadlových lodí, jako jediné v SSSR. V roce 1989 zde pracovali tři loděnice a město mělo 523 tis. obyvatel, v roce 2012 jejich počet poklesl na 496 tisíc. Zároveň došlo k dramatickému omezení výstavby lodí. Obdobně by se mohlo poukázat na leteckou firmu Antonov, kdy legendární typ An-2 byl vyroben v počtu 18 tisíc a v roce 2012 bylo letadel tohoto modelu v provozu ještě 1271. Celkem společnost Antonov vyrobila 22 tisíc letadel. Dnes však, po zastavení prací na obnovení společné výroby těžkých transportních letadel s Ruskem a transportních letadel An 70, je hlavní náplní jeho letecké výroby opravy stávajících letadel a dodávky náhradních dílů. Úplné odříznutí od ruských trhů, pro firmu znamená faktický zánik společnosti v původní podobě.

Rozbití SSSR tak dokázalo platnost teze o nutnosti vzájemné kooperace na základě makroekonomické tradice v tomto prostoru. Její porušení pak vyvolalo v první polovině 90. let obrovskou ekonomickou tragédii v celém prostoru (viz tabulka č. 2).

Jak je patrné z uvedených čísel, ekonomická aktivita Ukrajiny poklesla v polovině 90. let téměř o 60 %, u Moldávie dokonce o 66 % a Gruzie skoro o 70 %. Oproti tomu ostatní země prožily menší snížení a již v době konjunktury 2008 již přesáhly úroveň z roku 1990. Také je patrný vzestup Polska, které svojí dynamikou vytvořila materiální základnu pro snahu stát se regionálním lídrem tohoto prostoru.

Tabulka 2 Vývoj HDP a obyvatelstva vybraných zemí východní Evropy (v mld. US dolarů, PPS, stálé ceny 2005)

Země	Roky					Obyvatelstvo (mil.)	
	1990	1996	2000	2008	2012	1990	2012
Ukrajina	419,5	180,2	180,1	311,8	291,6	51,45	45,41
Moldávie	17,3	6,4	6,0	9,9	10,5	4,36	3,56
Gruzie	29,5	9,3	11,1	19,8	23,0	5,43	4,48
Rusko	1874,7	1121,9	1260,0	2096,2	2178,4	147,66	142,95
Bělorusko	65,8	44,1	58,3	109,9	127,0	10,18	9,46
Estonsko	-	11,4	15,8	25,3	25,3	1,57	1,32
Litva	45,1	28,0	33,5	59,3	56,4	3,72	2,98
Lotyšsko	28,8	16,0	20,4	35,4	31,8	2,66	2,03
Polsko	311,8	368,9	451,9	627,4	705,6	38,12	38,53

Zdroj: UNECE (2015)

Z tabulky č. 2 je také patrný proces depopulace tohoto prostoru. Celkem se zde, s výjimkou Polska, snížil počet obyvatel o 14,84 mil., z toho ze zemí „Východního partnerství“ 7,79 mil., Ruska a Běloruska 5,43 mil. a pobaltských států 1,62 mil. V procentech to vypadá trochu jinak. Z pobaltských zemí "zmizelo" 20,4 %, z „Východního partnerství“ 12,7 % a z Ruska a Běloruska 3,4 % obyvatelstva. Depopulace pokračovala dále a do roku 2021 ubylo již i v Polsku 680 tis., v zemích Východního partnerství 5,29 mil., v Pobaltí 90 tis. obyvatel. Růst zaznamenalo pouze Rusko na základě zpětné migrace Rusů. Po roce 2021 se zde znova projevila depopulace.

Jinak řečeno, otevření se EU spíše vede k prohloubení depopulace, neboť lidé pravděpodobně raději odejdou, než aby řešili složitou sociálně ekonomickou situaci. Naplnil se předpoklad, že usnadnění pohybu pracovních sil pro Ukrajinu, Moldávii a Gruzii bude mít za následek zhoršení podmínek na tamějších trzích a tím i budoucnosti ekonomiky.

Pokud tedy nejde o ovládnutí tohoto prostoru bez ohledu na důsledky, je tedy nutné spíše forma spolupráce, která je dlouhodobě výhodná všem zúčastněným subjektům. Podpora negativního populačního vývoje samozřejmě odrazuje nejen ruskou vládnoucí elitu od spolupráce s EU. Odliv mozků, tj. zmenšení tvůrčího potenciálu země je pro zodpovědné vedení jedním z největších nebezpečí pro rozvoj vlastní společnosti. Je-li to doprovázeno činy jako rozbití Jugoslávie při nedodržení podepsaných smluv, totéž se opakuje s Ukrajinou atp., nelze se divit reakci ruské strany.

Turecko bylo dlouho přesvědčováno ke vstupu do EU a laické síly v jeho společnosti to podporovaly. Narůstajícím tlakem EU však došlo k omezení vlivu armády jako strážce Kemalovy politiky (Tekinalp, 1938). Ve svém důsledku nyní vidíme posilování vlivu islámu, kterému již nemá kdo čelit. Spoléhání na demokracii může vyměnit presidenta, ale nikoliv směřování k další islamizaci se všemi důsledky pro Evropu. Místo spojence jsme získali kolísající subjekt s obrovským ekonomickým vlivem.

Totéž lze říci o **Iránu**. O podpoře Francie Chomejního a dalších ájatolláhů nelze pochybovat. Po všech změnách, kdy se vývoj vymkl z ruky, však zde stojí EU před problémem politiky USA, která zatím uplatňuje strategii destabilizace jako nástroje vedoucího k zpomalování regionu při narůstání rozporů.

III. Kvantitativní rozměr celého problému

Z hlediska zjednodušení problému zjednodušíme výklad na problematiku zahraničního obchodu, byť kapitálové pohyby (některé jsou s ním spjaté přímo, a financování investic podmiňují budoucí toky zboží, služeb a finančních prostředků) mají význam. Jenomže jsou pod vlivem mezinárodních kapitálových toků v rozhodující míře kontrolovaných USA a EU. V budoucnu (rozvoj role domácích

měn v zahraničních platbách, nárůst role čínských a indických finančních trhů aj.) lze očekávat i nárůst vlivu kapitálových pohybů pro „vyděděné státy“ a jejich role v této oblasti. Pro nejbližší období však obchod se zbožím bude pravděpodobně rozhodujícím ukazatelem vývoje, a proto lze považovat zjednodušení akceptovat. Základní data o dané problematice nám shrnuje tabulka č. 3.

Tabulka 3 Podíl vybraných zemí na světovém obchodě (v mil. US dolarů a %) export

	2019	% podíl	2020	% podíl	2021	% podíl
Bělorusko	32 955	0,17	29 179	0,16	39990	0,10
Irán	65 718	0,35	46 916	0,26	72 345	0,32
Rusko	419 721	2,21	333 374	1,89	494 025	2,22
Turecko	180 833	0,95	169 638	0,96	225 291	1,01
Součet	666 272	3,68	549 928	3,77	791 661	3,73
Čína	2 499 457	13,15	2 589 952	14,67	3 363 959	15,09
Indie	324 340	1,71	276 410	1,57	395 408	1,77
EU(extra)¹	2 386 192	12,56	2 210 678	12,52	2 577 143	11,56
USA	1 643 161	8,64	1 424 935	8,08	1 754 578	7,87
Svět	19 004 555	100,00	17 645 180	100,00	22 283 819	100,00
import						
	2019	%	2020	%	2021	%
Bělorusko	39 477	0,20	32 767	0,18	41 593	0,18
Irán	41 828	0,22	38 757	0,22	48 977	0,22
Rusko	253 876	1,31	239 641	1,34	303 927	1,35
Turecko	210 345	1,09	219 517	1,23	271 424	1,21
součet	545 526	2,82	530 682	2,97	665 921	2,96
Čína	2 078 386	10,76	2 065 964	11,56	2 687 529	11,93
India	486 059	2,52	373 202	2,09	572 520	2,54
E U (extra)¹	2 172 972	11,25	1 961 331	10,97	2 492 856	11,07
USA	2 567 445	13,29	2 406 932	13,47	2 937 140	13,04
Svět	19 316 692	100	17 871 990	100	22 518 788	100

¹ Jde o hodnoty vyvezené/dovezené do/z nečlenských států EU.

Zdroj: Spočítáno na základě WTO (2022)

Z této tabulky lze vyčíst následné skutečnosti:

1. Podíl vyděděných zemí se pohybuje okolo 3,7 % světového exportu a 2,9 % importu. Kladnou bilanci ve výši Přitom mají cca 0,8 %, což v průměru dělá asi 88 mld. US dolarů v posledních třech letech. Jsou to prostředky, kterými disponují a mohou je použít na splácení minulých závazků, nebo na financování rozvojových procesů na základě nákupů v jiných zemích. To z nich vytváří přitažlivého a solventního partnera. Zároveň to znamená, že Rusko a Irán zde teoreticky uhradily pasiva Běloruska a Turecka.
2. K těmto zdrojům lze určitě přičíst i nějakou část přebytku Číny, který činil v průběhu zde sledovaných tří let v průměru ročně 540,5 mld. US dolarů.
3. Indie je sice v pasivech, ale jak bude dále uvedeno, pomáhá financovat rozvoj infrastruktury v námi vymezeném prostoru.
4. Zdroje EU činily ve sledovaném období ročně cca 571 mld. US dolarů, což svědčí o značné ekonomické síle, ale problémem je její složitá situace. Z hlediska jihu je obklopena Afrikou,

se kterou má velmi potřebné, a zároveň velmi komplikované vztahy. Středomořské země pociťují zcela jiné vnější-ekonomické priority než Východoevropské. Zároveň jsou velmi delikátní vnější ekonomické vztahy s USA, přestože je pro ni nejvýznamnějším politickým spojencem.

5. USA jsou bezesporu největší mocností, ale její vliv neustále klesá. Jedním z ukazatelů je i ztráta zdrojů, která se v uvedených třech letech pohybovala okolo 1 bil. US dolarů. Je sice mírněna přebytky v bilanci služeb a je financována hlavně prodejem dolarových dluhopisů. Jinak řečeno, Spojené státy chrání před obrovskými ekonomickými komplikacemi pouze důvěryhodnost dolaru. Jde tedy o sociálně-politický faktor, který nemusí vydržet zkoušku časem. Pak musí přijít na řadu zásadní sociálně-politické reformy.

Pokud dekomponujeme souhrnné údaje, pak zjistíme, že Irán není soběstačný z hlediska zemědělské produkce, ale celkově měly vyděděné státy aktivní obchodní bilanci v daném sektoru. Ta dosahovala v letech 2019 a 2020 v průměru 0,734 mld. US dolarů (viz Příloha Tabulky A,B,C). Jinak řečeno, v této oblasti není možno aplikovat nějaký tlak. Přitom Čína se svými více jak 100 miliardovými pasivy v mezinárodním obchodě se zemědělskými komoditami v případě politické vůle vždy může pro ně najít vzájemně schůdné ekonomické řešení. USA se svými 16 miliardovými schodky v uvedených letech nemají zájem na poruchách tohoto sektoru.

Zásadním předmětem sporu se stávají energetické komodity a další suroviny. Spojené státy se staly čistým vývozcem energií v důsledku „břidlicové revoluce“. Tím se zásadně změnil jejich pohled na politiku v této oblasti. Dnes nemají žádný zájem jednat o nízkých cenách (s výjimkou uranu), míst importní infrastruktury řeší exportní a místo blokování jiných trhů a podpory dalších dodavatelů, aby se snížila poptávka, hledají se nová odbytiště a vytlačují stávající dodavatele. A samozřejmě sem patří i podpora poptávky. Vztah EU a USA se tak dostává do nové roviny bez ohledu na jakákoliv politická prohlášení.

Zcela opačná situace je v oblasti výrobků zpracovatelského průmyslu. Zde je postavení „vyděděných států“ marginální. Z hlediska fungování světového hospodářství mají okrajovou roli a jsou, s výjimkou Turecka, závislí na jiných zemích. Jejich pasivum dosahovalo v US dolarech 156,8 mld. (2019) a 101,3 mld. Jejich celkové obraty v této oblasti nejsou srovnatelné s Čínou, EU i USA, dají se přirovnat pouze k Indii. (viz Příloha Tabulka A, B).

IV. Rusko a Turecko

Dlouhodobé a rozporné rusko-turecké ekonomické vztahy prožily v uplynulých stoletích řadu vzestupů a pádů, a to i v 21. století (Družinin, 2017). Je to pochopitelné, neboť zájmy obou států jsou odlišné, na druhou stranu nastávají situace, kdy spolupráce je nutná (např. vzájemná pomoc po vzniku SSSR a Turecké republiky) nebo velmi výhodná (černomořský obchod).

V současnosti, přes narušení vztahů v počátku syrského konfliktu, probíhá růst obchodního obratu mezi Ruskem a Tureckem. Sice vyvolává jak „otázky“ evropských komisařů, tak skutečný hněv i obavy některých zemí EU.

Objem dodávek zboží mezi Tureckem a Ruskem v první polovině roku 2022 podle tureckých údajů neustále rostl a dosáhl rekordních úrovní – 78 % ve vývozu do Turecka (až 4,37 miliardy USD) a 75 % v dovozu do Ruska oproti loňskému roku (až 731 milionů USD). Mezi dovozci do Turecka Rusko poprvé předběhlo Čínu a mezi odběrateli tureckých výrobků obsadilo šesté místo. Některé odhady hovoří o tom, že by obchodní obrat mezi těmito zeměmi do konce roku mohl vzrůst o 15 miliard USD na zhruba 50 miliard USD. Rusko-turecký obchod podle předběžných propočtů narostl za šest měsíců na 30 miliard USD (Čebotarjov, 2022).

Lze konstatovat, že mezi Ruskem a Tureckem dochází ke vzájemné substituci. Základem ruského exportu do Turecka jsou energetické zdroje (plyn, ropa, ropné produkty a uhlí). Existuje nerovnováha,

turecké komodity (zemědělské produkty, produkty lehkého průmyslu) jsou mnohem levnější než energetické zdroje).

Zároveň se začalo do Ruska dovážet více tureckých průmyslových výrobků, zejména plastů a výrobků z nich. Rostly i dodávky nejen ovoce, ale také strojů, komponentů, zařízení a mechanických zařízení jako buldozerů, jeřábů, lisů, praček, klimatizací. Pravděpodobně se jedná o paralelní dovozy.

V Turecku začínají uvažovat o investicích do ruského strojírenství a obchodu – turecké obchodní řetězce se nebrání nahrazování západních produktů. Silné vzájemné ekonomické vazby vyvolává i výstavba jaderné elektrárny El-Dabaa, díky níž se Rosatom stává vážným subjektem tureckého hospodářství.

Rusko a Turecko podepsaly „cestovní mapu“ pro hospodářskou spolupráci, která předpokládá nárůst obchodu mezi zeměmi až na 100 miliard dolarů (RIA Novosti, 2022). Rozvoj spolupráci je předpokládán v oblastech, jako je energetika, obchod, cestovní ruch a zemědělství. Vzájemné vztahy jsou komplikovány politickými problémy, zatím však vždy došlo k oboustranně akceptovatelnému kompromisu.

V. Rusko a Írán

Objem obchodu mezi Íránem a zeměmi, které jsou členy Euroasijské ekonomické unie (Rusko, Bělorusko, Arménie, Kazachstán a Kyrgyzstán) se za rok zvýšil o 66 %. Vývoz zboží Íránem do zemí EAEU od 21. března 2021 do 20. března 2022 vzrostl o 12 % na 1,17 miliardy USD.

Nejvíce zboží vyvezl Írán do Ruska – v hodnotě 583,658 milionů dolarů (nárůst o 15 %). Nejméně ze všech dodávek činilo Bělorusko – 14,813 milionů USD (meziroční nárůst o 20 %). Dovoz z EAEU činil 4,472 miliardy USD, což ve srovnání s předchozím rokem vzrostlo o 90 %. Rusko dodalo nejvíce zboží do Íránu – ve výši 4,053 miliardy USD (nárůst o 91 %), nejméně ze všech – Kyrgyzstánu (snížilo export do země o 35 %, na 1,664 milionu USD).

Země EAEU a Írán v květnu 2018 podepsaly prozatímní dohodu vedoucí k vytvoření zóny volného obchodu. V platnost vstoupila v říjnu 2019. V prosinci 2021 se EAEU rozhodla prodloužit dohodu o další 3 roky. Je dobře známo, že hlavním lobbistou za tuto dohodu mezi Teheránem a zeměmi EAEU byla Arménie, jediná ze zemí sdružení, která má společnou pozemní hranici s Íránem.

Dohoda o volném obchodu mezi Íránem a EAEU byla uzavřena na tři roky, poté mělo dojít ke konečné dohodě. Rok po ratifikaci prozatímní dohody bylo plánováno zahájení nové etapy vyjednávání s cílem dosáhnout trvalé dohody, která podle očekávání měla být vypracována do roku 2020. V opačném případě se předpokládalo, že by se strany mohly dohodnout na prodloužení dobu platnosti prozatímní smlouvy s doplněním příloh k ní.

EAEU a Írán 18. března 2022 prodloužily dočasnou dohodu o zóně volného obchodu a dohodly se na zintenzivnění přípravy dohody trvalé. V Teheránu to bylo vnímáno velmi pozitivně, zároveň však nepodnikli žádné kroky k jeho implementaci, jako např. zavedení systému kódování HS nebo změnu hodnoty deklarace o vývozu zboží celní správou. Íránci zřejmě řešili otázku usnadnění a urychlení rozvoje obchodu prostřednictvím delegování pravomocí řadou ministerstev na správu pohraničních provincií.

Podle oficiálních zdrojů EAEU činil obchodní obrat asociace s Íránem v roce 2021 5,037 miliardy dolarů (v době podpisu dohody o volném obchodu před 4 lety byl objem vzájemného obchodu mezi EAEU a Íránem odhadován pouze na 2,7 miliardy USD), což je nárůst o 73,5 % ve srovnání s rokem 2020. Ve stejné době vývoz vzrostl 2,1krát, dovoz – o 28,8 %. Navíc většina obchodního obratu – přes 3 miliardy dolarů – klesla v posledních čtyřech měsících roku, což naznačuje, že jeho tempa růstu by se mohla jen zvyšovat. Důsledky západních protiruských sankcí zatím nejsou jasné.

Objem obchodu mezi Íránem a zeměmi, které jsou členy Euroasijské ekonomické unie (Rusko, Bělorusko, Arménie, Kazachstán a Kyrgyzstán) se za rok zvýšil o 66 %. Írán od 20. března 2021 do 20. března 2022 (1400 íránský rok) vyvezl do zemí EAEU více než 2,770 milionu tun zboží, což je o 3,5 % více v předchozím období. Ruská federace s 583,658 miliony dolarů bylo nejlepší destinací pro íránské produkty mezi členy EAEU, následovala Arménie s 302,343 miliony dolarů, Kazachstán s 188,866 miliony dolarů, Kyrgyzstán s 78,900 miliony dolarů a Bělorusko s 16,813 miliony dolarů. Írán také v uvedeném roce dovezl z bloku více než 10,356 milionu tun zboží v hodnotě 4,472 miliardy dolarů, což představuje 90% nárůst hodnoty a 73% nárůst hmotnosti ve srovnání s předchozím rokem.

Mezi pět hlavních původců íránského dovozu patřilo Rusko s 4,053 miliardami USD, Kazachstán s 379,271 miliony USD, Bělorusko s 28,605 miliony USD, Arménie s 9,071 miliony USD a Kyrgyzstán s 1,663 miliony USD.

Připomeňme, že 6. prosince 2018 vedoucí představitelé EAEU podepsali balíček dokumentů, včetně rozhodnutí o zřízení zóny volného obchodu mezi státy EAEU a Íránskou islámskou republikou (které vstoupilo v platnost 27. října 2019 po dokončení ratifikační procedura). Dohoda měla obchodním stranám umožnit snížit nebo odstranit vývozní cla v bilaterálním obchodu.

V důsledku jednání země EAEU snížily průměrnou celní sazbu na průmyslové zboží z 6,9 % na 2,7 % a Írán na stejnou skupinu zboží – ze 17,7 % na 13,2 %. U zemědělského zboží země EAEU snížily průměrnou sazbu z 9,4 % na 4,4 % a Írán – z 23,4 % na 12 % (Martirosjan, 2022).

Poté, co USA odstoupily od jaderné dohody a uvalily nové ekonomické sankce, postavil Írán Rusko (tvoří 84 % HDP celé EAEU) do čela své ekonomické diplomacie, aby s ním posílil ekonomické vazby. Z tohoto důvodu se Írán snaží zvýšit svůj neropný export do Ruska a pokud možno i do dalších zemí EAEU. Teherán v rámci geopolitického partnerství s Ruskem plánoval stát se strategickým a ekonomickým partnerem Moskvy.

Ke stimulaci zahraničních investic pro export měl Írán v úmyslu využít své volné ekonomické zóny a také infrastrukturu. Obchodní obrat **Běloruska** (s jeho 9 speciálními ekonomickými zónami vytvořenými s plnou podporou vlády) s Ruskem dosáhl v roce 2021 38 miliard dolarů. Stejný ukazatel pro Kazachstán je 26 miliard dolarů. Vládní podpora svobodných ekonomických zón (FEZ) Anzali a Chabahar, což jsou základní a strategické pozice v rozvoji exportu a přilákání investic, je nepochybnou prioritou íránských úřadů. V současné době již na íránsko-arménské hranici operují FEZ Aras a Meghri, ale tyto zóny zatím neprokázaly skutečně významný strategický úspěch. Část problému spočívá v nedostatečné integraci Íránu do struktur EAEU. A rozšíření interakce Teheránu s organizací může přispět k úspěchu v těchto SEZ. Je možné, že poté dojde v tomto procesu k pozitivnímu vývoji

Mezitím íránská strana neustále vyzývá arménské kolegy, aby se aktivněji zapojovali do aktivit ekonomických projektů na pozadí skutečnosti, že ázerbájdžánští a turečtí podnikatelé již velmi úspěšně působí v íránských zónách volného obchodu, což mělo podnítit představitele arménského byznysu.

Klíčovým problémem pro rozvoj obchodu mezi Íránem a EAEU zůstávají bariéry, které se netýkají cel a cel. Na jedné straně existují objektivní omezení, která v dohledné době prakticky nelze odstranit. Příležitosti pro obchod jsou tedy omezeny stejným převážně „uhlovodíkovým“ základem ekonomik Íránu, Ruska a Kazachstánu. EAEU proto nemůže Íránu nabídnout vyhlídky srovnatelné s vyhlídkami, které nabízí Čína. Dalším příkladem je zvláštní postavení ruské strany na energetických trzích EAEU. Teherán tak může jen stěží počítat s vážným nárůstem dodávek plynu do Arménie, protože Rusko zůstává hlavním vývozcem do této země. A konečně, velkou roli hrají protiíránské a protiruské sankce USA a EU, které omezují možnosti rozvoje.

Ruští a arménské experti se přitom domnívají, že strany jsou schopny zapracovat na odstranění dalších neméně důležitých překážek. Hovoříme o rozvoji dopravní a logistické infrastruktury a také o automatizaci a digitalizaci celních řízení, aby nedocházelo ke zpožděním a administrativní zátěži

na hranicích. Velkým problémem v souvislosti s odpojením Íránu a Ruska od systému SWIFT jsou způsoby platby za zboží. Přes práci v tomto směru není přechod k vypořádání v národních měnách zdaleka dokončen.

V důsledku odstoupení Washingtonu od „jaderné dohody“ nasměroval Írán své úsilí k rozšíření vztahů s Ruskem, Indií a Čínou. Pro Írán, který se hodlá, jak bylo uvedeno výše, stát geoeconomickým partnerem Ruska a EAEU, nelze tento proces dokončit v krátké době, ale neruší to jeho ekonomický pokrok na sever a východ.

V Íránu byly v první polovině května sníženy tranzitní tarify pro nákladní dopravu po mezinárodním dopravním koridoru „Sever-Jih“. Severojižní dopravní koridor vede z Indie do íránského přístavu Bandar Abbas na pobřeží Perského zálivu, odkud náklad se přepravuje po silnici do dalšího íránského přístavu Bandar Anzeli, který se nachází na jižním pobřeží Kaspického moře. Dále putuje zboží po moři do Astrachaň a poté po železnici přes Rusko do zemí severní Evropy. Délka trasy je 7200 kilometrů a doba dodání zboží mezi Bombají a Moskvou se zkrátí zhruba o 20 dní. Odhadovaná kapacita nové trasy bude 20-30 milionů tun nákladu ročně. ITC „Sever-Jih“ by se tak mělo stát jednou z klíčových dopravních tepen spojujících země jižní Asie s Evropou. Nyní projekt kombinuje několik různých dopravních systémů jednotlivých států. Indie do něj investovala asi 2,1 miliardy dolarů, část z této částky šlo do výstavby dopravní infrastruktury v Íránu.

To oslabuje dopad nových protiruských sankcí Západu na euroasijské dopravní a logistické vztahy a snižuje závislost Ruska, Běloruska a řady dalších zemí bývalého SSSR na tranzitu zahraničního obchodu přes turecké průlivy (Bospor-Dardanely) a dále přes Suezský průplav. Navíc vzdálenost po této tranzitní trase je téměř o třetinu delší ve srovnání s přepravou přes Írán.

Levnější transiránský tranzit umožnil odladit dodávky ruského vybavení do Bangladéše a některých dalších zemí jižní Asie. Trasa těchto zásilek: přístav Astrachaň – Kaspický Írán – íránské přístavy v Perském zálivu – přístav Chittagong (Bangladéš). Plánuje se rozvoj této trasy směrem k přístavům Myanmar, Indonésie, Srí Lanka a Thajsko.

Kromě toho již bylo dosaženo dohod o tranzitu zboží zahraničního obchodu Běloruska přes přístavy v oblasti Astrachaň a dále přes Írán. Tím se podle něj „posilují pozice Ruska a Íránu na trhu mezinárodního nákladního tranzitu“. Společnost Shipping Lines Íránské islámské republiky (IRISL) vyčlenila 300 kontejnerů pro přepravu zboží do Ruska. Zprovoznili tak mezinárodní dopravní koridor (ITC) „Sever – Jih“, který by měl propojit Rusko, Indii a Írán. Samotná myšlenka na vytvoření takového dopravního koridoru vznikla v roce 1993. V září 2000, během II. mezinárodní euroasijské konference o dopravě v Petrohradu, podepsaly Rusko, Indie a Írán mezivládní dohodu o vytvoření Severojižního koridoru, který do května 2002 ratifikovali všichni účastníci, a tak vstoupila v platnost. Následně se k němu připojilo více než 10 zemí – Bělorusko, Kazachstán, Omán, Tádžikistán, Ázerbájdžán, Arménie, Sýrie, Bulharsko, Kyrgyzstán, Turecko a Ukrajina.

VI. Role Indie

Každý z účastníků tohoto projektu sleduje své vlastní cíle. Indie se s její pomocí snaží získat další obchodní cestu do Evropy a Střední Asie, Rusko – pro diverzifikaci zahraničně-obchodních vztahů a modernizaci dopravní a přístavní infrastruktury na jihu a Írán – stát se významným tranzitním centrem.

Hlavním lobbistou projektu je dnes indická strana. Jsou zřejmé motivy, které povzbuzují Indii k lobování za tento projekt. Jde o získání přístupu do Střední Asie bohaté na zdroje. Indie by měla poslat své zboží přes Čínu, Evropu nebo Írán. Trasy přes Čínu a Evropu jsou dlouhé, drahé a náročné na práci, přičemž trasa přes Írán je nejschůdnější."

Projekt Sever-Jih je realizován v podmínkách, kdy Čína začala budovat svůj projekt One Belt - One Road, zaměřený na budování šířkových dopravních komunikací s Evropou přes Rusko, Střední Asii a Středozemní moře. Jedna z tras Belt and Road bude procházet Íránem, kde se protne s ITC Sever-

Jih, což Iránu přinese další výhody. Právě soutěž s Pekingem o vliv ve Střední Asii, kterou Indie považuje za strategicky důležitý region s dobrými zdroji, je jedním z nejzřejmějších důvodů severo-jihního lobbování ITC v Novém Dillí. Napětí mezi dvěma největšími asijskými ekonomikami není žádným tajemstvím,

O pozornosti Indie Střední Asii svědčí i její přání zapojit do projektu ITC „Sever-Jih“ přístav Chabahar, který se nachází na jihovýchodě Iránu. Dne 23. října 2021 se v Teheránu konalo první zasedání Koordinační rady dohody o zřízení mezinárodního dopravního koridoru mezi Iránem, Indií a Afghánistánem. V důsledku toho byla podepsána dohoda o tranzitu zboží přes přístav Chabahar, který má být použit k vytvoření tranzitního koridoru poskytujícího přístup k moři Afghánistánu. Západní analytici to jednoznačně připisují regionu Střední Asie. Přes území téhož Iránu je možné zajistit tranzit afghánského nákladu na moře, což Novému Dillí umožní vytvořit dopravní cestu obcházející Pákistán, který je dlouholetým spojencem Číny a úhlavním nepřítelem Indie.

Není divu, že Indie v poslední době věnuje pozornost rozvoji Chabaharu. V květnu 2015 byla podepsána dohoda mezi Iránem a Indií o společném rozvoji přístavu, podle které se indická strana zavázala financovat výstavbu dvou terminálů, které dokážou odbavit až 9 milionů tun nákladu ročně. Chabahar měl mimo jiné ulehčit hlavní přístav Iránu na pobřeží Perského zálivu – Bandar Abbas. V květnu 2016 podepsaly Írán, Indie a Afghánistán v Teheránu třístrannou dohodu o vytvoření nové dopravní trasy založené na Chabaharu, která měla obejít Pákistán. Indie zároveň oznámila plány investovat 500 milionů dolarů do rozvoje přístavu.

V roce 2021 v srpnu slíbilo Dillí, že vyčlení dalších 150 milionů dolarů na rozvoj Chabaharu a zváží formát své účasti na výstavbě 600 kilometrů Chabaharská železnice – Zahedan, která by měla propojit přístav s dopravním systémem Afghánistánu. Dillí považuje Chabahar za tranzitní uzel pro celý region. Je to díky jeho poloze na trase spojující Indii se zeměmi Střední Asie. To jí vede k investicím do rozvoje dopravní a přístavní infrastruktury v Chabaháru.

Z pohledu Ruska je nepochybným plusem zaměření dopravních koridorů podle zeměpisné délky, z nichž většina je v severní Eurasii postavena v šířkovém směru. Projekt Sever-Jih má však v současné podobě poměrně komplikovanou logistiku. Dvojitá nebo i trojnásobná překládka zboží z moře na silniční a železniční přepravu a naopak, může vést k tomu, že dodané zboží ve srovnání s levnou námořní přepravou bude příliš drahé. Podobný projekt Ukrajiny na dodávky zboží do Číny přes Černé moře, Zakavkazsko, Kaspické moře a Kazachstán, který Ukrajina podnikla po prudkém zhoršení vztahů s Ruskem v roce 2014, skončil z velké části neúspěchem právě kvůli příliš složité a drahé logistice. Nelze zapomínat, že Indie v rámci ITC „Sever-Jih“ sleduje nejen ekonomické, ale i geopolitické zájmy, snaží se o rozšíření obchodních vazeb a posílení svého vlivu v regionu Střední Asie. Rusko má o tento projekt zájem především z ekonomického hlediska a není absolutně nutné, aby se účastnilo konfrontace mezi Indií a Čínou a Pákistánem.

VII. Závěr

Evropská unie stojí před velkým strategickým dilematem. Není jasné, jak se zachová k těmto procesům, neboť je nemůže ignorovat. Pokud bude opakovat staré chyby vůči Rusku a Turecku, nelze vyloučit její další oslabení. Přitom formování uvedeného prostoru nemůže dlouhodobě zabránit, vzhledem k vývojovým tendencím Indie k ekonomické velmoci a populačnímu vývoji Iránu a Turecka. A na předním východě neexistuje síla, která by mohla uvedený vývoj zbrzdit.

To se začíná projevat v postojích Saudské Arábie a dalších států, včetně Izraele. Americká varianta destabilizace (irácký a afghánský model) je zatím všechno možné, jenom ne úspěch. Přitom v EU dokonce panují představy, že vtáhnou Gruzii do EU. A co zájmy Turecka, Ruska a Iránu? A o zakaspickou ropu a zemní plyn nebude mít zájem 1,5 miliardová ekonomika? Nevstoupí do hry ještě Indie. A Rusko s Tureckem se dobrovolně vzdají ve prospěch EU těchto zdrojů, nebo připravujeme další neúnosný konflikt?

Dle našeho názoru tyto tři státy ovládnou i zakavkazské republiky. Představa, že se nám podaří je blíže připoutat k EU, je pouze dalším chybným postojem. Obzvláště když naše politika začíná povyšovat naše hodnotová kritéria nad výhodnost zahraničního obchodu. Tím zároveň zmenšujeme prostor pro přirozený „demonstrační efekt“ našeho způsobu života a snažíme se o jeho „vtlačení“ do fungování jejich sociálních struktur. Pokud nechceme znova nastolit politický kolonialismus, a tentokrát s rizikem našeho zničení je zapotřebí měnit paradigma našeho chování; nikoliv našich norem a zvyků, které však v první řadě musíme uplatňovat u sebe. Je pravdou, že tyto státy nenaleznou spolu snadně společnou řeč, takže s vysokou pravděpodobností neustanoví společný koordináční orgán mající politické ambice v rámci světa. Ale můžeme je dotlačit do stádia vzájemných ekonomických vazeb, kdy spolupráce bude mít snahu vytlačit EU ze vzájemné spolupráce, proto aby nám uškodili.

Dle našeho názoru je pravděpodobně nutné začít myslet v kategoriích spolupráce, držet se zásady, že rozvinuté ekonomiky umožňují větší míru vzájemné ekonomické výhodnosti než slabé, zdevastované, vyčerpané státy. V těchto zemích je důležité hledat příležitosti a možnosti založené na specializaci a vysoké kvalitě a kvalifikaci.

Literatura

Antonov (2022). *Antonov*. Dostupné z <http://www.antonov.com/about> (25. 7. 2022).

Ardašova, P. (2022). *Transportnyj koridor Sever-Jug sojedijnit Rossiju, Indiju i Iran*. Rossijskaja Gazeta Digital. Dostupné z <https://rg.ru/2022/07/12/iz-mumbai-v-piter.html> (25. 7. 2022).

Čebotarjov, A. (2022). *Vzjali v oborot. Kak Rossija i Turcija v meste vybirajut sa iz krizisa. Argumenty i fakty*. Dostupné z https://aif.ru/money/economy/vzyali_v_oborot_kak_rossiya_i_turciya_vmeste_vybirayutsya_iz_krizisa (3. 9. 2022).

Družinin A. G. (2017). *Rossijsko tureckije otnošenija v postsovetskom evroasijskom kontekstě: Ekonomičeskije faktory, trendy, perspektivy*. Naučnaja mysl Kavkaza. No. 4, 2017. Dostupné z <https://cyberleninka.ru/article/n/rossijsko-tureckie-otnosheniya-v-postsovetskom-evrazijskom-kontekste-ekonomičeskije-faktory-trendy-perspektivy/viewe> (25. 7. 2022).

Istoria otčestvenogo sudostrojenija v pjati tomach. (Kol. autorů) (1994). Sankt Petěrburg: Sudostrojenije.

Istoria socialističeskoj ekonomiky v semi tomach. I-VII. (Kol. autorů) (1978). Moskva: Nauka.

Ljaščenko, P. I. (1953). *Dějiny národního hospodářství SSSR I, II*. Praha: SNPL.

RIA Novosti. Ankara 6. 8. 2022. Dostupné z <https://ria.ru/20220806/ekonomika-1807717806.html> (25. 7. 2022).

Smlouva o Evropské unii (konsolidované znění) Článek 3, bod 3. Dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016M/TXT&from=CS> (25. 7. 2022).

Tekinalp, M. (1938). *Kemalismus*. Praha: Orbis.

The World factbook. CIA. FIELD LISTING: *GDP - composition, by sector of origin*; Dostupné z <https://web.archive.org/web/20190110065235/https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/fields/214.html>; *GDP (purchasing power parity)*. Dostupné z <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/fields/208.htm> (25. 7. 2022).

UNECE: *Macroeconomic Overview*. (2015). Dostupné z <http://w3.unece.org> (16. 5. 2015).

V Iran přibyl první ruský vlak s nákladem pro Indii. TASS, 12 июля (2022). Dostupné z https://tass.ru/ekonomika/15198163?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com (3. 9. 2022).

Východní partnerství. MZV ČR. Dostupné z https://www.mzv.cz/vychodni_partnerstvi (25. 7. 2022).

Martirosjan, S. (2022). *Iran - EAES: perspektivy spolupráce obnovejí se.* Dostupné z <https://www.ritmearasia.org/new.s--2022-04-28--iran-eaes-perspektivy-sotrudnichestva-obnadezhivajut-59614> (25. 7. 2022).

Přílohy

Tabulka A. Export v mil. US dolarů u vybraných států

EKONOMIKA	Produkt/Sektor	2019	2020	2021
Svět	Zboží celkem	19004555	17645180	22283819
	Zemědělské produkty	1779888	1803125	
	Paliva a těžební produkty	3087959	2325713	
	Výrobky zprac. průmyslu	12749954	12130889	
Čína	Zboží celkem	2499457	2589952	3363959
	Zemědělské produkty	81726	78151	
	Paliva a těžební produkty	78658	61178	
	Výrobky zprac. průmyslu	2325156	2422546	
EU	Zboží celkem	5825354	5475445	6625560
	<i>Extra EU</i>	<i>2386192</i>	<i>2210678</i>	<i>2577143</i>
	Zemědělské produkty	641514	653850	
	<i>Extra EU</i>	<i>244118</i>	<i>231444</i>	
	Paliva a těžební produkty	464875	358228	
	<i>Extra EU</i>	<i>166982</i>	<i>126631</i>	
	Výrobky zprac. průmyslu	4637165	4364264	
	<i>Extra EU</i>	<i>1939770</i>	<i>1792586</i>	
Indie	Zboží celkem	324340	276410	395408
	Zemědělské produkty	37371	38872	
	Paliva a těžební produkty	55978	40591	
	Výrobky zprac. průmyslu	229445	195416	
Irán	Zboží celkem	65718	46916	72345
	Zemědělské produkty	5721	6282	
	Paliva a těžební produkty	22519	9432	
	Výrobky zprac. průmyslu	17589	15007	
Rusko	Zboží celkem	419721	333374	494025
	Zemědělské produkty	33722	36464	
	Paliva a těžební produkty	248032	171033	
	Výrobky zprac. průmyslu	83455	71747	
Turecko	Zboží celkem	180833	169638	225291
	Zemědělské produkty	20284	21253	
	Paliva a těžební produkty	14854	11409	
	Výrobky zprac. průmyslu	140945	131700	
USA	Zboží celkem	1643161	1424935	1754578
	Zemědělské produkty	164803	170493	
	Paliva a těžební produkty	243141	201283	
	Výrobky zprac. průmyslu	1036401	915224	
Bělorusko	Zboží celkem	32955	29179	39990
	Zemědělské produkty	6414	6686	
	Paliva a těžební produkty	7216	4047	
	Výrobky zprac. průmyslu	17802	16813	

Zdroj: WTO: Statistics on merchandise trade. Merchandise trade by commodity group (US\$ million)
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/merch_trade_stat_e.htm

Tabulka B. Import zboží v mil. US dolarů

EKONOMIKA	Produkt/Sektor	2019	2020	2021
Svět	Zboží celkem	19316692	17871990	22518788
	Zemědělské produkty	1827560	1849613	
	Paliva a těžební produkty	3174957	2422243	
	Výrobky zprac. průmyslu	13787298	13028454	
Čína	Zboží celkem	2078386	2065964	2687529
	Zemědělské produkty	199285	215838	
	Paliva a těžební produkty	574862	527949	
	Výrobky zprac. průmyslu	1240245	1289467	
E U	Zboží celkem	5544301	5154615	6456884
	<i>Extra EU</i>	<i>2172972</i>	<i>1961331</i>	<i>2492856</i>
	Zemědělské produkty	595321	598475	
	<i>Extra EU</i>	179991	177647	
	Paliva a těžební produkty	786927	573250	
	<i>Extra EU</i>	490235	334351	
	Výrobky zprac. průmyslu	4105414	3903776	
	<i>Extra EU</i>	1466305	1403053	
Indie	Zboží celkem	486059	373202	572520
	Zemědělské produkty	27931	26188	
	Paliva a těžební produkty	177565	123616	
	Výrobky zprac. průmyslu	240150	194319	
Irán	Zboží celkem	41828	38757	48977
	Zemědělské produkty	13090	12036	
	Paliva a těžební produkty	805	1099	
	Výrobky zprac. průmyslu	24854	24130	
Rusko	Zboží celkem	253876	239641	303927
	Zemědělské produkty	31226	30102	
	Paliva a těžební produkty	9555	8520	
	Výrobky zprac. průmyslu	202739	183939	
Turecko	Zboží celkem	210345	219517	271424
	Zemědělské produkty	19798	19726	
	Paliva a těžební produkty	56871	44814	
	Výrobky zprac. průmyslu	121933	129244	
USA	Zboží celkem	2567445	2406932	2937140
	Zemědělské produkty	181083	186062	
	Paliva a těžební produkty	265652	185778	
	Výrobky zprac. průmyslu	1994266	1891603	
Bělorusko	Zboží celkem	39477	32767	41593
	Zemědělské produkty	4916	4482	
	Paliva a těžební produkty	10902	7690	
	Výrobky zprac. průmyslu	22349	19613	

Zdroj: WTO: Statistics on merchandise trade. Merchandise trade by commodity group (US\$ million)
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/merch_trade_stat_e.htm

Tabulka C. Údaje o ekonomické vyspělosti vybraných zemí

Země	Ukazatel	2021	2020	2014
Bělorusko	HDP na zaměst. osobu (konst. 2017 PPP US \$)	39327	38009	37966
	HDP, PPP (konst. 2017 mezinárodní US \$ mld.)	184	180	181
	HDP na osobu, PPP (konst. 2017 mezin. \$)	19751	19186	19119
Indie	HDP na zaměst. osobu (konst. 2017 PPP US \$)	20990	20271	15104
	HDP, PPP (konst. 2017 mezinárodní US \$ mld.)	9,301	8,537	6,629
	HDP na osobu, PPP (konst. 2017 mezin. \$)	6675	6186	5116
Irán	HDP na zaměst. osobu (konst. 2017 PPP US \$)	..	55311	54772
	HDP, PPP (konst. 2017 mezinárodní US \$ mld.)	..	1,257	1,162
	HDP na osobu, PPP (konst. 2017 mezin. \$)	..	14971	15006
Rusko	HDP na zaměst. osobu (konst. 2017 PPP US \$)	59853	56641	53341
	HDP, PPP (konst. 2017 mezinárodní US \$ mld.)	4,080	3,892	3,806
	HDP na osobu, PPP (konst. 2017 mezin. \$)	27969	26578	26057
Turecko	HDP na zaměst. osobu (konst. 2017 PPP US \$)	94070	87147	73764
	HDP, PPP (konst. 2017 mezinárodní US \$ mld.)	2,660	2,390	1,920
	HDP na osobu, PPP (konst. 2017 mezin. \$)	31252	28393	24881
USA	HDP na zaměst. osobu (konst. 2017 PPP US \$)	134363	130770	122353
USA	HDP, PPP (konst. 2017 mezinárodní US \$ mld.)	20,932	19,809	18,243
USA	HDP na osobu, PPP (konst. 2017 mezin. \$)	63069	59755	57300
E U	HDP na zaměst. osobu (konst. 2017 PPP US \$)	97640	93154	92835
	HDP, PPP (konst. 2017 mezinárodní US \$ mld.)	19,767	18,669	17,694
	HDP na osobu, PPP (konst. 2017 mezin. \$)	44024	41720	39889

Zdroj: *World Development Indicators*. <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>

Tabulka D. Zakavkazské republiky. Základní údaje

Země		2014	2019	2020	2021
Armenie	HDP, PPP (konstant. 2017 mezinárod. \$) mil.	32 094	40 384	37 395	39 527
	HDP na zaměstnance (konstant. 2017 PPP \$)	28975	38991	39465	40942
	HDP na osobu, PPP (konstant. 2017 mezinárod. \$)	11019	13654	12619	13317
Ázerbájdžán	HDP, PPP (konstant 2017 mezinárod. \$)	141 767	144 771	138 546	146 305
	HDP na zaměstnance (konstant. 2017 PPP \$)	31117	29812	30559	31601
	HDP na osobu, PPP (konstant. 2017 mezinárod. \$)	14867	14442	13727	14421
Gruzie	HDP, PPP (konstant 2017 mezinárod. \$)	45 580	55 762	51 992	57 378
	HDP na zaměstnance (konstant. 2017 PPP \$)	26964	33682	36212	36855
	HDP na osobu, PPP (konstant. 2017 mezinárod. \$)	12255	14989	13966	15471
Součet	HDP, PPP (konstant 2017 mezinárod. \$) mil.	219	240	227	243
		441	917	951	210

Zdroj: *World Development Indicators*. <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>

Tabulka E. Zahraniční obchod Zakaspických republik**Export**

		2019	2020	2021
Arménie	Zboží celkem	2640	2544	3023
	Zemědělské produkty	776	748	
	Paliva a těžební produkty	938	954	
	Výrobky zprac. průmyslu	674	562	
Ázerbájdžán	Zboží celkem	19636	13470	21697
	Zemědělské produkty	899	896	
	Paliva a těžební produkty	17996	12096	
	Výrobky zprac. průmyslu	565	478	
Gruzie	Zboží celkem	3798	3343	4242
	Zemědělské produkty	911	952	
	Paliva a těžební produkty	765	909	
	Výrobky zprac. průmyslu	2041	1375	

Celkem

Import

Armenie	Zboží celkem	5514	4559	5357
	Zemědělské produkty	902	853	
	Paliva a těžební produkty	879	818	
	Výrobky zprac. průmyslu	3169	2837	
Ázerbájdžán	Zboží celkem	13668	10731	11556
	Zemědělské produkty	2079	2039	
	Paliva a těžební produkty	1032	404	
	Výrobky zprac. průmyslu	8367	7762	
Gruzie	Zboží celkem	9519	8053	10073
	Zemědělské produkty	1289	1226	
	Paliva a těžební produkty	1994	1639	
	Výrobky zprac. průmyslu	6202	5141	

Zdroj: World Development Indicators. <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>